

“PASİFİST” JAPONYA’DA MİLİTARİST MİLLİYETÇİLİK İNŞA EDİLİRKEN...

(AS MILITARIST NATIONALISM IS BUILDING UP IN “PACIFIST” JAPAN...)

Tolga Şirin*

Geçen yaz Japonya’nın başkenti Tokyo’da, bir kısmına televizyon ekranlarından şahit olduğumuz çok çarpıcı bir olay yaşanmıştı. Orta yaşlı bir erkek, şehrin ortasında yer alan bir köprünün üstüne çıkmış, bir süre elindeki megafonla konuştuktan sonra, elindeki yanıcı maddeyi üzerine boca etmiş, önce *zazen* (Bu kavram, Budizm’de oturarak yapılan meditasyon kavramı için kullanılıyor) pozisyonuna geçmiş, sonra da kendini yakmıştı. Bu kişinin kendini yakma amacı, Japonya Anayasası’nda yapılmak istenen değişikliğe dikkat çekmekti. Bu bireysel eylemi, yüz binlerce kişinin katıldığı kitlesel gösteriler izledi. Gösteriler, 2015 yılının sıcak yaz aylarında kitlesel biçimde devam etti, fakat hükümet de göstericilere karşı şiddet dozajını arttırdı. Hatta dünyanın çeşitli yerlerinden anayasa hukukçuları bu kolluk şiddetine karşı imza metinleri yayımladılar.

Tüm dünyada bu kadar yankı uyandıran konu, Anayasası’nın 9’ncu maddesinin yeniden yorumlanması ve buna bağlı olarak konuyla ilgili mevzuatta değişiklik yapılmasıydı.

I. Anayasa Ne Diyor?

Japonya Anayasası’nın 9’uncu maddesi Japonya için bir tür “marka” değeri taşır. Çünkü Anayasa’nın başlangıç kısmıyla beraber bu madde -dünyadaki diğer anayasalarında görülmemiş şekilde- “pasifizm” hükmüdür. Anayasa’nın başlangıcı şunu der:

“Biz Japon halkı kendimiz ve gelecek kuşaklarımız için bütün uluslarla barışçıl işbirliğinin meyvelerini ve ülkenin tamamında özgürlüğün nimetlerini koruyacağız ve ülkeye savaş kâbusunun hiçbir zaman

* Dr., Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı

hükümet icraatları yoluyla uğramayacağına kesin olarak karar vermiş bulunuyoruz.”

Japonya devletinin asla savaşa girmeyeceğini ifade eden bu paragraf şu şekilde devam eder:

“Biz Japon halkı her zaman için barış istiyor, insan ilişkilerini denetleyen yüksek değerlere derinden inanıyor, güvenliğimizi ve varlığımızı adalete güvenle ve dünyanın barışsever halklarına inançla korumaya karara vermiş bulunuyoruz. Bizler, barışı korumak ve tiranlık ile köleliği, hoşgörüsüzlük ile baskıyı her zaman için dünyadan defetmek için çalışan uluslararası toplum içinde onurla yer almayı istiyoruz. Dünyanın bütün halklarının korkudan ve yoksunluktan uzak bir şekilde barış içinde yaşama hakkını tanıyoruz.”

Anayasa’nın güncel tartışmalara konu olan, “Savaşın Feragat” başlıklı 9’ncü maddesi ise konuyla ilgili daha doğrudan düzenlemeler içerir:

Adalet ve düzene dayanan uluslararası bir barışı gönülden isteyen Japon halkı, ulusun egemenlik hakkı olan savaştan ve uluslararası uyumsuzlukları çözüme aracı olarak kuvvet kullanmaktan, sürekli olarak feragat eder.

Bir önceki paragraftaki amacı gerçekleştirmek için, hiç bir kara, deniz ve hava kuvveti veya her hangi diğer bir savaş kuvveti muhafaza edilemez. Devlete muhariplik hakkı tanınmaz.

Anayasa, bu hükümlerin içeriğini boşaltacak bir hüküm içermez. Yani Anayasa’da genelkurmay başkanının nasıl atanacağı, savaşın nasıl ilan edileceği ve onay prosedürleri, Japonya’ya bir saldırı olması durumunda ne yapılacağı vb. konularda herhangi bir norm da yer almaz.

Sadece bu metinlere bakıldığında gerçekten de “barış hakkının” ve “pasifizmin” Japonya’da esaslı bir anayasal bir teminat altında olduğu düşünülebilir. Fakat pratiğin bu şekilde gelişmediğini, kâğıt üzerinde barış yanlıları açısından çok değerli ifadeler içeren bu hükmün, uygulamada farklı algılandığını görüyoruz. Bunda büyük ihtimalle anayasayı hazırlayan iradenin konjektürel beklentileri de pay sahibi olmuştur. Çünkü bu irade, Anayasa’nın aksine bir militarizm makinesidir.

II. Madde 9'un Kısa Hikâyesi

Japonya'daki anayasal gelişmeler, kendine özgü bir karakter taşımakla birlikte belli bir yere kadar, birçok batı anayasasıyla paralel bir gelişim izler. 1868'de Meiji, yani "aydınlanmış yönetim", feodal nitelikteki imparatorlukta köklü restorasyonlar gerçekleştirmeye çalışmıştı. Türkiye'deki İttihatçılara da otoriter doğulu Müslüman bir ülkede meşruti devrimin mümkünlüğünü, Müslüman İran'daki ve otoriter Rusya'daki devrimlere ek olarak kanıtlayan 1905 Japonya devrimi, "ülkeyi zenginleştir, orduyu güçlendir" sloganıyla Japonya'yı militarist bir modernleşmeye yöneltmişti. Murat Belge'nin ifadesiyle yalnızca orduların modernizasyonu sınırlı kalmayıp, tüm toplumun askerî disiplin ve itaat yöntemleriyle "terbiye" edilmesi sürecini tetikleyen Japon modernleşme deneyimi, Japonya'yı İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilerle aynı cepheye götürmüştü.

Nazizmle aynı cepheye savaşmanın ve mağlubiyetin faturası ülkenin işgal altına alınması oldu. İşgalden hemen sonra (9 gün içinde hazırlandığı söylenir) General Douglas MacArthur gözetiminde yeni Japonya'sı kaleme alınmış ve hezimete uğrayan Japonya hükümetine, aktarılan maddeyi de içeren Anayasa'yı onaylamaktan başka bir seçenek bırakılmamıştı.

A. Maddenin Egemen Siyasetteki Yorumu

Anayasa'nın ve dolayısıyla maddenin yürürlüğe girmesiyle birlikte, Japonya'da herhangi bir ordunun mevcut olup olamayacağı tartışması başlamıştı. Bu süreçte ileri sürülen tezlerden biri; Anayasa'nın 9'ncu maddesinin 1'inci fıkrasının Japonya'nın kendini korumak amaçlı bir ordu kurabileceği, söz konusu yasağın saldırı savaşlarını yasakladığı yönündeydi. Fakat hâkim görüş, maddenin 2'nci fıkrasının ilk fıkraya yaptığı atıfta kategorik olarak silahlanma yasağından bahsedildiği gerekçesiyle herhangi bir ordunun kurulmaması yönündeydi. İlginç olan, 2'nci Dünya Savaşı'ndan sonra silahlanmaya ve orduya kaynak ayırmaktansa Japonya'yı yeniden inşa etmek isteyen dönemin başbakanı Shigeru Yoshida da bu görüşteydi; ayrıca şaşırılmayacağı üzere, savaştan olayı bıkkınlık hisseden Japonya halkı da bir ordunun "yokluğunu" bir sorun olarak görmüyordu.

Fakat ne yazık ki hükmün pratikteki anlamına Japonya halkı karar vermemişti. İşgal güçlerinin beklentilerindeki ve konjonktürdeki deği-

şiklik, çok kısa süre sonra Anayasa’nın bu maddesinin yeniden yorumlanmasını dayatmıştı. Anayasa’nın yürürlüğe girmesinden 3 yıl sonra Kore savaşının patlak vermesi üzerine McArthur, Japonya’daki ABD silahlı güçlerini Kore’ye kaydırmıştı. Japonya’nın “savunmasız” kalması üzerine, çok kısa bir süre içinde 75 bin “polis muhafızı” istihdam edilmiş ve bu grup, ağır silahlarla donatılmıştı. Bu “polis kuvveti”, ABD’nin işgal sonrasında dahi Japonya’nın (görünürde) savunmasına yardımcı olmasını öngören¹ Japonya-ABD ikili güvenlik antlaşmasının yürürlüğe girmesiyle birlikte “Ulusal Güvenlik Kuvvetleri” ismini alıyordu. Yani, pasifist Japonya Anayasası’nın yürürlüğe girmesinden beş yıl geçmeden Japonya ordusu kuruluyor ve kısa süre içinde bu konuyu ayrıntılı bir şekilde düzenleyen² bir kanun (Öz Savunma Kuvvetleri kanunu) yürürlüğe giriyordu. İşin dikkat çekici yanı anılan gelişmeler, söz konusu Anayasa maddesini bizzat hazırlamayan Japonya halkında büyük bir tepki dalgasına neden olmuştu. Hatta Japonya’nın savaş sonrası dönemdeki en kitlesel barış gösterilerinin 60’lı yılların hemen başında Japonya Ordusunun kurulmasına karşı ve Anayasa’nın 9’ncu maddesini savunmak için gerçekleştiği dahi söyleniyor.

Halk nezdinde ciddi bir meşruluk kriziyle karşı karşıya kalan Öz Savunma Kuvvetleri, Japonya’nın “kaderi” olan deprem felaketlerinde gördüğü işlevler sayesinde ve siyasi yelpazenin farklı siyasi partilerinin bu orduyu desteklemesi üzerine, zaman içinden nispeten belli düzeyde meşruluk kazanmıştı. Ne var ki Anayasa’da değişiklik yapılmamasına rağmen; “yeni bir ordu” kurulması, halk nezdinde öz-savunma kuvvetlerinin anayasal olmadığı yönündeki görüşü hâkim hale getirmişti. Bu görüşe karşı liberal hükümetin yorumu zorlama görünüyordu. Hükümete göre BM Şartı ve uluslararası hukuk, öz savunma yetkisini tanımaktaydı,

¹ Aslında antlaşmanın ABD’ye soğuk savaş ikliminde SSCB’nin pasifik bölgesine yayılmasını engellemek amacıyla Japonya’da konuşlanma yetkisi tanınması için kaleme alındığı açıktır. Antlaşma gereğince yaklaşık 35 bin ABD askerinin konuşlandığı söylenmektedir. Öyle ki bugün Japonya’nın parçası olan Okinawa adası 1972 yılına kadar ABD işgali altında kalmıştır. Prensipte itibarıyla Japonya’nın civarındaki güvenlikle ilgili olan antlaşma ABD politikalarıyla paralel olarak 1997 yılında gözden geçirilmiş ve “civar” kavramına “coğrafi” değil, “fonksiyonel” bir anlam verilerek Orta Doğu’yu dahi kapsayacak hale getirilmiştir.

² Kanun gereğince Japonya’ya saldırı konusunda açık ve yakın bir tehlikenin bulunması başbakan, meclisin de onayını alarak silahlı kuvvetlerin kullanımına karar verebilmektedir. Bu çerçevede milli savunma bakanı da bir takım yetkilere sahiptir.

dolayısıyla ülkenin savunulması için asgari düzeyde kuvvet bulundurmak Anayasa'ya uygundu. Hükümete göre Japonya Anayasası'nda yasaklanan şey "savaş potansiyeli" idi.

Bu zorlama yorum, uluslararası güçler ve farklı siyasi partilerin lider kadrosunda desteklendiğinde, Anayasa hükmü, artık halka rağmen esnetilmişti. Fakat bu yeni yorum, Anayasa'nın 9'ncu maddesinin silahlı güçler üzerine ne gibi sınırlamalar getirdiği tartışmasını da gündeme getiriyordu. Liberal hükümetin buna ilişkin yorumu; Anayasa'nın getirdiği sınırın Japonya ordusunda saldırı silahları bulunduramayacağı ve Japonya ordusunun Japonya'ya saldırmamış bir ülkeye gidemeyeceği yönündeydi. Bu ara çözüm, hiç şüphesiz bazı olumlu sonuçlar üretmişti; Japonya'da geleneksel olarak nükleer silah karşıtı bir politika yürütülmüş, orduya yüzde birlik paydan daha fazla pay verilmemesi şeklinde bir politika takip edilmiştir.

B. Maddenin Yargıdaki Yorumu

Anayasa'nın 9'ncu maddesinin Japonya ordusunun kurulmasına engel teşkil edip etmediği sorusuna Japonya yüksek mahkemesi net bir cevap vermemiştir.

İlk kez 1952 yılında bir sosyalist parlamenter Mosaburou Suzuki, bu konuda Japonya Yüksek Mahkemesi'ne doğrudan doğruya bir dava açmış; fakat Mahkeme, ABD tipi anayasa yargısına sahip Japonya'da soyut bir anayasaya uygunluk denetimi yetkisine sahip olmadığı gerekçesiyle bu davayı incelemeyi reddetmişti. Bu karardan bir süre sonra konu, dolaylı olarak *Sunagawa* davasında Yüksek Mahkeme'nin önüne gelmişti: Bir protesto gösterisiyle ilgili olan davada, Tachikawa havaalanının genişletilmesine karşı protesto yapan bazı kişiler, havaalanına girmiş; bu kişiler hakkında, yetkisiz havaalanına girişi yasaklayan Japonya-ABD ikili güvenlik antlaşması ve buna dayanılarak çıkartılan Özel Ceza Yasası'na muhalefet etmekten dolayı dava açılmıştı. Protestocular, bu gözaltının ve gözaltına dayanak olan düzenlemelerin Anayasa'nın 9'ncu maddesine aykırı olduğunu ileri sürmüşlerdi. ABD ordusunun Japonya'da yer almasının ve anılan güvenlik antlaşmasının Anayasa'ya aykırı olduğu savı, yerel mahkeme tarafından kabul edilmiştir. Ne var ki Yüksek Mahkeme, bu meselenin "politik bir sorun" olduğunu ve kuşku duyulmayacak bir açıklıkta anayasaya aykırılık söz konusu olmadıkça bu konunun mahkemelerin yetkisinde yer almadığı sonucuna ulaşmıştı. Yüksek Mahkeme bu tespiti yaparken Anayasa'nın 9/2'nci maddesinin

“savaş potansiyelini” yasakladığını, ABD ordusunun varlığının ve ikili antlaşmanın böyle bir potansiyel yaratmadığının da altını çizmişti. Bu kararın doğal sonucu olarak ise Japonya’da bir öz-savunma kuvveti kurulmasının Anayasa’ya aykırı sayılmayacağı olmuştur. Fakat bu karardan yaklaşık 20 yıl sonra görülen bir davada öz-savunma kuvvetlerinin anayasaya aykırı olduğu iddiası, yerel bir mahkeme tarafından kabul edilmişti. Davanın konusu, yeni bir roket savar üssü kurulması için bir köy arazisinin orman vasfının kaldırılması ile ilgiliydi. Yerel mahkemeye göre davacı köylülerin “barış hakkı” vardır ve orman arazisine yönelik idari karar, köylülerin barış hakkını ihlal etmişti. Fakat davanın temyiz aşamasında, öz-savunma kuvvetlerinin anayasallığı konusunun “politik bir sorun” olduğu yinelenmiş, meselenin barış hakkı vb. kavramlaştırmalar ışığında değil, köylülerin orman arazisinin yeniden tarif edilmesinden kaynaklanan zararları ışığında çözülmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştı. Buna benzer bir başka olayda üs yapılacak arazinin sahipliğine yönelik bir ihtilafta öz-savunma kuvvetlerinin anayasallığı ileri sürüldüğünde, Yüksek Mahkeme yine yeniden anayasallık tartışması üzerinde değil; özel kişiler arasındaki arazi satış sözleşmesinin geçerli olup olmadığına odaklanmıştı. Son olarak 1996 yılında ABD’nin işgalini sürdürdüğü Okinawa adasında yeni bir üs kurması konusunda Okinawa valiliğinin itirazlarına dayanan bir davada, üs kurma meselesinin art alanında yer alan ABD-Japonya iki güvenlik antlaşmasının anayasallığı tartışması gündeme gelmiş; Japonya Yüksek Mahkemesi bu antlaşmanın 45 yıl önce söylediği gibi Anayasa’ya uygun olduğunu yinelemiştir.

Yani Japonya Yüksek Mahkemesi, konuyu doğrudan incelemekte, fakat dolaylı olarak siyasal bir sorun olan ordu konusunda hükümetlerle paralel bir seyir izlemektedir.

Zorlama Yorumdan Faşist Yönelimlere

Japonya, “pasifist anayasaya” sahip olmasına rağmen özellikle soğuk savaş sonrası dönemde gerçekleşen, neredeyse bütün önemli savaşlarda yer aldı. 1’nci Körfez Savaşı’nda 9 milyar dolar katkı sunan Japonya, 1992 yılında çıkartılan “Uluslararası Barış için İşbirliği Kanunu” uyarınca Kamboçya, Mozambik, Ruanda, Doğu Timor gibi ülkelere asker gönderdi. Anılan süreçlerde çok sayıda Japonya vatandaşı çok sayıda dava açmışlarsa da, bu davalar kişi yönünden yetkisizlik gerekçesiyle usulden reddedildi. Yani Japonya’da askeri faaliyet, anayasal hükümlere

uygun yargısal denetim olmaksızın yürütülüyor. Bu çerçevede Japonya, Avusturalya, Güney Kore, Filipinler ve Hindistan gibi ülkelerde bulunan Japon askerleri, hâlihazırda ABD'nin talep ettiği neredeyse bütün önemli operasyonlara katkı sundu.

ABD'nin 90'lı yıllardan itibaren geliştirdiği Pasifik'e yönelme stratejisinin gerekleri, iktidardaki milliyetçi söylemleriyle öne çıkan Liberal Demokrat Parti başkanı Shinzo Abe tarafından yerine getiriliyor. Sağcı başkan Abe, 2006 yılında iktidara geldiği günden beri iki konu ülke gündeminden düşmüyor: Eğitimin milliyetçileşmesi, ordunun daha güçlendirilmesi... Ülkede köklü bir eğitim reformu gerçekleştirildi. Askeri alanda ise, 11 Eylül olaylarından sonra Afganistan ve Irak işgallerine bağlı olarak güvenlik insancıl yeniden inşa desteği sunma amacı taşıdığı iddia edilen çok sayıda yasa çıkartıldı. 2009 yılında ise hem Japonya'nın hem de diğer devletlerin gemilerine yönelik, uyarıya rağmen yaklaşılması halinde yaklaşanlara ateş açılması yetkisini içeren korsanlığın önlenmesi yasası çıkartıldı. Bu son yasayla beraber artık öz-savunma kuvvetlerinin ulusal savunmanın çok ötesinde bir işlev gördüğü ifade ediliyor.

Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD) örgütünün iki Japon yurttaşını katletmesinin yarattığı milliyetçi havadan yararlanan Abe hükümeti, militarist programı gereği önce Milli Savunma Bakanlığını kurdu, ardından 2013 yılında Anayasa'nın 9'ncu maddesini etkisizleştirecek değişiklik tasarısı gündeme getirdi. Halkın tepkileri üzerine bu değişiklik rafa kaldırılmışsa da, yasa yoluyla ABD'deki Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) benzeri bir kurul oluşturuldu, tüm askeri karar yetkilerini başkanlıkta toplandı ve yeni devlet sırları yasasıyla, hükümetin bilinmesini istemediği sırları açıklayanlara çok ağır cezalar getirildi. Bazı Japonya anayasa hukukçularına göre bu yasa kuralları bir davada doğrudan uygulama bulmadığı için ve dolaylı uygulamalar da yargı tarafından "politik sorun doktrini" gereği ve "yargısal aktivizm yapmamak" adına denetlenmediği için, söz konusu yönelim denetlenmemekte, mesele sadece "saf" siyasal alandaki tartışmalara bırakılmaktadır.

Bu alanda başkan Abe, militarist yönelimini, tüm bu süreci siyasal olarak "her alanda aktif ve pasif ülke savunma kurumları oluşturarak Japon ruhunun yaygınlaştırılmasına ve ebedî dünya barışının sağlanmasına katkıda bulunmak" biçiminde tanımlanan "Proaktif Japon pasifizmi" ile kavramlaştırıyor. Muhalefete göre bu kavramlaştırma, tırmanmakta olan faşizmin üstünü örten bir demagoji. Hatta başbakan

yardımcısı Taro Aso’nun Nazi’lerin Anayasa’yı kimseye fark ettirmeden değiştirme stratejisinden övgüyle bahsetmesi karşısında muhalefetin bu söylemi çok önemli bir yere denk düşüyor. Japonya’daki tüm bu gelişmeler, ABD’nin Japonya ile stratejik işbirliğini daha da arttırması, Bu gelişmeler karşısında Çin’in silahlanmaya ayırdığı payı arttırması karşısında karanlık bir senaryoyu akla getiriyor. Anayasa’da açıkça “pasifizm”den bahsedilmesi ise bu duruma bir etkide bulun(a)muyor.